

DRABET PAA OTTE EMMIKSEN
PAA STENSGAARD 1594.

Ved *Hans H. Fussing.*

I Personalhistorisk Tidsskrift for 1898 — 4. række 1. bind s. 43 ff. — skrev Gustav Bang en farverig skildring av »Otte Emmiksen den onde til Stensgaard«, hvori han viste, at tilnavnet kun syntes altfor berettiget. Ved hjælp av de da kendte kilder — Eiler Brockenhuus' kalender,¹ Jacob Madsens visitatsbog² og Lisbet Bryskes slægtbog — udmalede han, hvorledes Otte Emmiksen blev myrdet paa sin gaard Stensgaard (Salling h.) av sin kok og en tjenestekarl paa anstiftelse av sin hustru fru *Dorte Heest*. Disse kilder har imidlertid kun ganske korte meddelelser, men da Jacob Madsen selv forrettede Otte Emmiksens begravelse og saaledes havde adgang til at høre om begivenheden paa nærmeste hold, maatte man tillægge ham stor kildeværdi. En lignende tillid kunde man fæste til Eiler Brockenhuus' udsagn, da hans gaard Nakkebølle laa saa nær Stensgaard, at han kunde følge begivenhederne paa allernærmeste hold. Som det følgende vil vise, havde han endda en endnu bedre grund til at vide besked.

Der findes nemlig endnu en kilde, som arkivar E. Kroman venligst har gjort mig opmærksom paa. Otte Emmiksens privatarkiv i Rigsarkivet bestaar kun av ett eneste aktstykke, et referat av et forhør over hans morder. Det maa formentlig have saa stor interesse som supplement til ovennævnte avhandling, at det vil være berettiget at trykke det her in extenso, skønt det ikke er nogen original.

Dokumentet, et almindelig folioark, hvis første to og en halv side er beskrevet, bærer paa bagsiden med en samtidig haand følgende notis: »Ao 1594 juliü V morgen mellem 4 oc 5 slet bleff Otte Emichssen til Stensgord mordeligen taget aff dage som forskreffven staar.« I marginen i begyndelsen av referatet har en lidt senere haand skrevet: »Hans Kukis bekendilse som ihielslog Ott Emigksøn.«

Den følgende gengivelse er ordret, men nogle paa grund av huller i papiret defekte ord er suppleret, forkortelser er opløst og

tegnsetningen er for klarhedens skyld noget tillæmpet, ligesom der intet hensyn er taget til den inkonsekvente brug av store bogstaver.

»Anno 1594 thend 14 septembris wore wii effterskrefne paa Stensgaard forsamlit at høre thend kockis bekendelse wed naffn Hans, som haffde mærdeligen dreffft och ihielslagit Otthe Emicksen.

Och tha bekiende forskreffne *Hans Kock*, som stod ledig och løss for oss effterskrefne *Gabriel Skinckel* thil Søeholm, *Eiller Brockenhuss* thil Nackebøll, *Hertvig Kaass* thil Hørup, *Hans K[nud]sen* borgmester udi Faaborig, *Anders Baar* byfogit ibid., *Jørgen Hanssen* raadmand ibid. wdi woris neruerrelse o[ch] paahørelsse, bekiende och sagde, at thend frue, fru *Dorithe Hedstende*, som wor hoss Otthe Emickssen, som thilforne haff[de] *Anders Rantzow*, kjøbte hannem thill och tid efter anden vor aff hannem begierendis, att hand wille dræbe thil och ihiels[laa] Otthe Emickssøn, och nar hand samme gierning giord haff[de], bad hun hannem tage en pose, som stod paa Otthis lille skiffue i karnappit, som waar 44 daler i baade guld och penninge och wille giffue hannem det for samme gierning och der thil it hundrit daler, nar hun kom thil F[lens]borrig effter Otthis begraffuelssse och gaff hannem ochs[aa] en aff Otthis skiorter, och berette fru Dorithe for hannem, at hun haffde spurdt, at fru *Magdalene*,³ Ottis sy[ster] laa siug; dersom hun døde, da wille hun giffue [han]nem 200 daler for samme gierning. Och offuerall bekiende, at fru Dorite Hested gick hannem offuer med bøn och begiering och hannem dagelig paaminde wdi 9 samfelde wger, førind hand fuldkom och gjorde [saa]dan mord. Och berette for hannem och sagde: Du haffuer en øxe i køcknit, thag den och slaa hannem ther med wdi hoffuedit, nar han soffuer, och see thil at thu slaar saa hart thil i det første slag, at hand icke kommer op aff sengen.

Och bekiende forskreffne *Hans Kock*, at hand slog Otte i sin seng 3 slag med en øxe vdi sit hoffuid ved 6 slet om morgenen, och det [var] den 5 juli anno 94. Bekiende forskreffne *Hans Kock*, at Ottis liffdreng *Jørgen Søffrenssen* gick thil hannem same morgen, som hand dreffte Otte och sagde: Nu soffuer Otte, om du wilt hannem noget. Bekiende hand ochsaa at forskreffne fru Dorite Hested sagde thil hannem tit och offte: Giør ickun samme gierning paa Otte, hand haffuer icke mange slect eller wenner, som skal sette effter dig och reiz saa iligen thil Flensborrig. Och 3 dage tilforn, førind hand gjorde samme gierning, tha sagde fru Dorithe atter thill hannem: Skiønd dig och giør benefnde gierning med Otthe, thi hand haffuer 600 daller staendis, saa kunde ieg faa dennom, thi Otthe och *Niels Huid* erre nu uvenner. Tha suaarit *Hans Kock* hinde och sagde: Huorledis skulle Otte och Niels werre wvenner? De snacker och taler sammen huer dag. Da sagde fru Dorithe: Nielsis tøg staar endnu i foruaaring jeg will handle med hannem, at hand skall dølge med mig, at ieg kand faa the penninge, och sagde thil forskreffne *Hans Kock*, att hun endelig wilde haffue samme gierning giord paa [Otte], for hun icke kunde forligis med hannem.

Ther forskreffne *Hans Kock* haffde nu forskreffne gierning giord, bekiende hand, at hand tog haspen fraa Ottis karnaps dør, och gick ther ind och tog forskreffne pendinge paa Ottis skiffue i karnappit, och forskreffne Ottis liffdreng gick ind med hannem och sagde: Du haffuer intit i haanden, jeg will recke dig en lang bøsse vdaff winduit och Ottis forgylte pønser (?)⁴ och hans lifff giørtell,⁵ huilcket *Hans Kock* bekiende at anammit, och drog saa offuer graffuen med en kane,⁶ och wden for gaarden kom drengen til hannem och fuldis saa att thill *Hattebecks mølle*,⁷ leide der en vogn thil *Per Bardskers* i Assnis, och der fick *Per Bartsker* Ottis bøsse och skildes drengen oc *Hans* der att, och *Per Bartsker* flide hannem en vogn der fraa och thil

Husbydambt (?) ved Offue bye,⁸ der førde thuende fisker hannem offuer thill Hadersleff.

Bekiende forskreffne Hans Kock ochsaa, at meden hand wor fentdligen (? fængseligen?) anholden wdi Rendtsborrig, wor thuende gange en mand hoss hannem, som boer i Flensborrig ij Ramsherrit wed naffen *Nis*. Er samme mand *Skackis* stiffader, som thiente *Baltzer Broptrup* och bad samme mand hannem, at hand icke skulle legge fru Dorithe wd, om hun haffuer end skyld, thi thersom ther skalt end døe, da haffuer du icke wden it liiff. Noch bekiende forskreffne Hans Kock, at ther wiste ingen aff Othis folck aff thenne gierning, huerken karle, drenge eller piger, vden fru Dorithe, hand selffer och forskreffne Ottes dreng och ey heller nogen anden i noger maade enten i raad eller gierning med vden forskreffne fru Dorithe. Och bleff forskreffne Hans Koch paamint, at hand ingen skulle paa liuffue, men her om bekiende sin sandhed. Tha suor hand wed sin siels salighed, at hand her vdi intit haffuer liuffuet, men sagd sandhed och wille her paa gierne døe.<

Dokumentet mangler slutning. Her er hverken de almindelige fraser om, at saadan gik det til ved den omhandlede lejlighed eller nogen meddelelse om, hvortil dokumentet skulde bruges, men endnu væsentligere er det, at det mangler baade underskrifter og besegling. Man maa da formode, at dette er en samtidig copi av det virkelige forhørsreferat, men det kan ikke ses, hvem der har ladet avskriften lave eller hvortil den har skullet bruges, lige saa lidt som det kan oplyses, hvordan den er endt som Otte Emmiksens privatarkiv.

Der findes i Kancelliets Brevbøger intet kongebrev om avholdelse av forhør, og hverken mod Hans Kock eller Dorte Heest er der ført sag ved rettertinget. Man maa da formode, at det er lensmanden paa Nyborg, hvorunder Salling herred laa siden 1580, *Laurids Brockenhuus* til Egeskov, der har ladet forhøret foretage. De tre adelsmænd, der var til stede, havde alle gods paa egnen, og den ene, *Hartvig Kaas*, var fjærnt beslægtet med den myrdede, idet hans mor *Anne Emmiksen* var en kusine til Otte Emmiksens far. Eiler Brockenhuus har fra forhøret kendt detaillier, som han har nedskrevet i sin kalender, men det er mærkeligt, at han angiver tidspunktet til mellem fire og fem om morgenen, det samme som i notitsen paa den foreliggende copi, selv om morderen i forhøret angiver det til klokken sex. Borgmesteren i Faaborg hed *Hans Knudsen Holst* og tiltraadte sit embede i 1589, hvorfor han aaret efter fik kronens part av Veringe tiende til løn, da han klagede over, at embedsforretningerne medførte, at han maatte forsømme sin udenlandske handel. Senere fik han yderligere et korndeputat fra Nyborg slot og kirkens part av Øster Skerninge tiende. Han døde 21. maj 1597 og overlevedes av sin enke *Maren Sørensdatter*, der endnu levede i februar 1600.⁹ *Anders Borre* eller Borge blev byfoged i Faaborg 12. september 1589; gentagne gange blev han rykket for regnskab og skatterestancer, men var endnu byfoged i november 1606.

Kun om en enkelt av de under forhøret nævnte personer kan der oplyses noget, men han synes da ogsaa at have spillet en ikke ringe rolle under sagens videre forløb. Den som Baltzer Brotrup omtalte person, synes nemlig at maatte være *Balthazar Brockdorff* (c. 1555—1636), der var gift med Dorte Heests datter i hendes første ægteskab med *Anders Rantzau, Margrete Rantzau*.¹¹ Han var en noget voldsom person, der havde et overfald og to drab paa sin samvittighed, saa han har næppe vejet tilbage for at søge at paavirke morderen til falsk forklaring, hvis han paa denne maade kunde redde sin svigermoder fru Dorte ud av sagen. Det maatte være yderst pinligt for ham, at hans hustrus moder blev beskyldt for at have anstiftet drabet paa sin mand, og da han i hvert fald senere boede i Flensborg, er det formentlig en av hans folk, der har talt med den fangne morder.

Er det nu sandsynligt, at Hans Kock har talt sandhed? En enkelt hos Gustav Bang omtalt sag synes at kaste skygge over hendes karakter, og samtiden tvivlede ikke om, at hun stod bag ved drabet, idet Jacob Madsen i sin notits om Otte Emmiksens begravelse udtrykkelig siger, at hun havde anstiftet drabet. Lisbet Bryske, der kun var en halv snes aar, da drabet fandt sted, skrev i sin slægtebog, at Dorte Heest var blevet daarligt behandlet av sin mand. Da de blev viet 6. september 1593, havde de ikke engang været gift et aar, da drabet fandt sted, men kan man stole paa morderens bekendelse, har det altsaa været tilstrækkelig tid for hende til at lære sin ægtefælles slette karakter at kende. Et bimotiv hos hende synes efter samme fremstilling at have været pengegriskhed, og deri maa man formentlig ogsaa søge bevæggrunden for kokken.

Paa et andet punkt lyder morderens fremstilling noget usandsynlig. Han hævder, at ingen andre end han, fru Dorte og livdrenghen har vidst noget om drabet, men mon ikke bartskærerens i Assens er blevet noget forbavset over at faa en saa kostbar genstand som Ottes bøsse for sin dog ret beskedne hjælp til den rejssende kok? I det hele taget bør man vel ikke stole paa, at kokken har holdt sig strengt til sandheden, derfor var han for interesseret i at fremstille sig i et dog nogenlunde gunstigt lys, om muligt som den forførte uskyldighed. Det hjalp ham nu ikke, for han blev senere henrettet, parteret og stejlet.

Det vilde være nødvendigt at have flere vidnesbyrd for at kunne skifte sol og vind lige mellem parterne, men der findes ikke spor av oplysninger om fru Dorte Heests senere skæbne. Som nævnt foretog biskop Jacob Madsen Otte Emmiksens begravelse. Det skete d. 8. august 1594, da han blev nedsat i sin sognekirke i Svanninge, hvor hans anden hustru *Dorte Pogwisch*, der døde

1586, allerede var begravet, men nogen ligsten synes ikke at være lagt paa hans grav.¹²

NOTER.

¹ Fynske Sml. VI s. 408—9. ² Idums udgave s. 240. — Lisbeth Bryskes slægtebog findes i Karen Brahes bibliotek. (Vogelsang nr. 300) i Landsarkivet i Odense. ³ *Magdalene Emmiksen* havde, som omtalt av Gustav Bang, tidligere været genstand for en hensynsløs behandling fra sin broders side. Hun boede paa Grøftebjerg (Odense h.), hvor hun 1591 var blevet gift med *Erik Bille*. Hun døde 3. april 1598. ⁴ Læsningen er usikker, maa-ske skal der staa: panser d. v. s. harnisk. ⁵ bælte. ⁶ baad (sml. tysk kahn). ⁷ En vandmølle i Jorløse sogn, c. 4 km. nord for Stensgaard. ⁸ Formentlig Sønder Aaby, der ligger en km. syd for Husby i Vends herred. ⁹ Kanc. Brevb. 1590 31/10, 1596 11/6 og 12/6. — Fynske Sml. VI s. 422. — Kirkehistoriske Sml. 5. II s. 201. ¹⁰ Kanc. Brevb. 1592 8/4, 30/11, 1597 23/1, 1599 10/10, 24/12, 1604 8/11 og 1606 8/11. ¹¹ se DAA 1936 s. 12 og 1930 s. 104. ¹²Hist. Aarb. f. Odense amt. 1938 s. 271.